

Židovi u Koprivnici

Židovska općina Zagreb

Galerija „Milan i Ivo Steiner“

Arhitekt Slavko Löwy i Koprivnica

Donacija Maje Levan Löwy

Koprivnica u vrijeme mladosti Slavka Löwyja (Koprivnica, 1904. - Zagreb, 1996.), do 1941. godine

Kao što je danas u odmaklom 21. stoljeću grad Koprivnica, moderan, kozmopolitiski i srednjoeuropski grad koji dijeli univerzalne civilizacijske i humane vrijednosti svih svojih stanovnika, tako je i u prvoj polovici 20. stoljeća dijelio te iste sjevremenske vrijednosti. Sve do 1941. godine i početka Drugoga svjetskoga rata, kada je navedeno u neponovljivoj općoj strahoti u trenu zakonodavno i iz života naprosto izbrisano; mala, istaknuta židovska zajednica godinama hrabro je i odvažno doprinosila sveukupnom životu i razvoju Koprivnice. Ta se zajednica od sredine 19. stoljeća u ovom gradu postupno brojem povećavala, pojavljivala, uključivala i proaktivno djelovala u svakom segmentu života grada, od gospodarstva, do društvenog i kulturnog stvaranja te time ostavila neizbrisiv trag u povijesti grada Koprivnice. Upravo o tome jasno govore i svjedoče ove dvije izložbe: „Židovi u Koprivnici“ i „Arhitekt Slavko Löwy i Koprivnica“. Radi se o jednostavnom predstavljanju određene lokalne kulture sjećanja koju Koprivnica s ponosom predstavlja Zagrebu u cilju nastavka produbljivanja dijaloga i međuinstitucionalne suradnje kakvu Grad Koprivnica, Muzej grada Koprivnice i Židovska općina Koprivnica prema hrvatskoj metropoli njeguju već mnogo godinama.

Gradonačelnik Koprivnice
Mišel Jakšić, dipl. oec.

Koprivnica se ponosi sa znatnim brojem svojih građana židovskog porijekla koji su obilježili život u gradu, jedan od njih je i arhitekt Slavko Löwy. Koprivničanac iz poznate obitelji Löwy, obitelji koja je bila vjeran sljedbenik židovske tradicije. Od djetinjstva i mladosti preko zrelih godina i godina najvažnijeg profesionalnog stvaranja, Koprivnica ostaje Löwyu važna i bitna neovisno o mjestu njegovog boravka, studiranja ili rada. I konačno, Koprivnica je mjesto i njegovog vječnog počinka u obiteljskoj grobnici na Židovskom groblju.

Kako je Slavko Löwy dio i moje šire obitelji, veseli me što se nakon Koprivnice, izložbom koja je pred nama, predstavlja dio njegovog blistavog rada i profesionalnog puta, upravo u Zagrebu, gradu njegovog najvažnijeg profesionalnog stvaranja, gradu njegove obitelji. Zahvaljujem svim sudionicima ove izložbe i veseli me što je i Židovska općina Koprivnica mali dio ovog projekta koji sa ponosom govori o arhitektu, intelektualcu, eruditi, glazbeniku, novinaru, tenisaču, Koprivničancu Slavku Löwyu.

Židovska općina Koprivnica

Sanja Švarc Janjanin

Slavko Löwy (prvi lijevo), s majkom Olgom, ocem Davidom i sestrom Miricom, oko 1920.

Koprivnička Sinagoga danas –
Kulturni centar primarijus dr. Krešimir Švarc

Prošlo je dvije godine od otvorenja Kulturnog centra Prim. dr. Krešimir Švarc, u nekadašnjoj sinagogi grada Koprivnice, izložbom posvećenoj židovskoj zajednici ovoga grada, i pet godina od otvaranja izložbe posvećene arhitektu Slavku Löwy -u i njegovu radu u Koprivnici. Ova izložba povezuje izuzetan dvojac muževa. Primarijus doktor Krešimir Švarc rođen u Zagrebu život je posvetio gradu Koprivnici kao liječnik, ginekolog, kulturni radnik i predsjednik Židovske općine Koprivnica, koju je revitalizirao dugo vremena nakon II svjetskog rata i nestajanja Židova u Koprivnici. Arhitekt Slavko Löwy, rođen u Koprivnici, školovao se diljem Europe, radio u Zagrebu ostavivši trag u svojim djelima u svom rodnom gradu gdje je započeo svoje djelovanje u struci. Intelktualci, kozmopoliti, jedni od rijetkih Židova koji su uspjeli preživjeti Holokaust u ovome gradu, gradu u kojem je pet dana po proglašenju ustaške tvorevine tzv. NDH, 15. travnja 1941., otvoren prvi sabirni, koncentracijski logor Danica, i prije proglašenja rasnih zakona te države, a iz kojeg su zatočenici proslijeđeni u najstrašnije logore smrti; Jadovno, Jasenovac, Auschwitz i mnoge druge. U tom ustaškom divljanju nestalo je više od 95% Židova, građana Koprivnice. Nestali su oni koji su Koprivnicu gradili i učinili srednjoeuropskim gradom tog vremena, kao i gotovo sve druge gradove središnje i sjeverne Hrvatske i Slavonije u kojima su živjeli i djelovali u značajnom broju do istrebljenja. Ovom izložbom želimo predstaviti Zagrebu neizbrisiv doprinos Židova Koprivnice svom gradu kao i djela arhitekta Slavka Löwy -a kojima je obilježio svoj rodni grad Koprivnicu i Zagreb, pored ostalih, nama najpoznatijim izvedenim projektom, prvim zagrebačkim neboderom na uglu Masarykove i Gundulićeve ulice. Želja nam je da razgledanjem ove izložbe uvidite doprinos ove, danas na izdisaju i male zajednice, razvoju građanskog društva u Koprivnici i Hrvatskoj. Veselim se Vašem dolasku.

Ognjen Kraus

predsjednik Židovske općine Zagreb i Koordinacije židovskih općina u RH

**Sinagoga u Koprivnici poslije obnove
u stilu moderne po projektu Slavka
Löwyja, 1930.**

**Unutrašnjost Sinagoge u Koprivnici
poslije obnove po projektu Slavka
Löwyja, 1930.**

**Slavko Löwy
(Koprivnica, 7. kolovoza 1904. – 1. travnja Zagreb, 1996.)**

Muzejska izložba «Židovi u Koprivnici» brojnom građom prikupljenom iz privatnih zbirki iz inozemstva, Kanade, SAD, Švedske, Izraele te Lepavine, Varaždina i Zagreba kao i fundusa Muzeja grada Koprivnice kroz više segmenata – *povijest, arhitektura, gospodarstvo, javni, politički, kulturni i vjerski život, biografije, holokaust* - predstavlja i valorizira značaj židovske zajednice u sveukupnom razvoju srednjoeuropske Koprivnice od 18. stoljeća do danas. Koprivnica je grad ishodišta logorskog holokausta jer je u tom gradu 15. travnja 1941. godine osnovana Danica 1. koncentracijski logor u NDH u kojem je stradala 1. židovska žrtva, a bio je to liječnik dr. Željko Selinger. Na izložbi će biti prezentirano 356 imena Židova, među kojima 51 dijete, koji su odvedeni u Danicu u koprivničkoj kristalnoj noći 22./ 23. srpnja 1941. godine, a potom u ostale ustaško – nacističke logore od Jasenovca, do Loborgrada i Auschwitzta.

Muzejska izložba „Arhitekt Slavko Löwy i Koprivnica / Donacija Maje Levan Löwy“ građom iz fundusa Muzeja grada Koprivnice i donacijom Maje Levan Löwy iz obiteljske

ostavštine Slavka Löwya te Državnog arhiva u Varaždinu i Arhivskog sabirnog centra u Koprivnici primarno će prikazati i dokumentirati životopis i projekte Slavka Löwya u rodnoj Koprivnici odmah po završetku fakulteta u Drezdenu - preuređenje Sinagoge 1930., spomeničku baštinu na Židovskom groblju 1934. godine (spomenik poginulim Židovima u I. i II. svjetskom ratu, obiteljsku grobnicu Löwy i grobljanski zid), Dom šumskog gospodarstva “Crna Gora” 1970. i projekt obiteljske kuće “Švarc” 1973. godine. Slavko Löwy (Koprivnica, 7. kolovoza 1904. – Zagreb, 1. travnja 1996.) znamenito je arhitektonsko ime hrvatske moderne, a poznat je kao autor prvog zagrebačkog nebodera, poznate „Kuće Radovan“ na uglu Masarykove i Gundulićeve ulice iz 1933. godine. Na izložbi će se moći vidjeti njegova arhitektonska rajšina kojom je projektirao navedeni neboder.

Autor izložbi:
Dražan Ernečić, viši kustos

Tora iz koprivničke sinagoge

Iz povijesti koprivničkih židova

*Dražen Ernečić, viši kustos
Muzej grada Koprivnice*

Na području koprivničke Podravine prvi poznati Židovi u povijesti bili su obitelj Ernušt s kraja 15. i početkom 16. stoljeća kada su bili i vlasnici Koprivnice. Kao putujući trgovci Židovi se pojavljuju od početka 18. stoljeća, a za vrijeme krajiškog generala Becka polovicom tog stoljeća nabavljali su odijela za vojnike. U vizitaciji od 1. rujna 1810. godine navodi se brojka o ukupno 1926 stanovnika Koprivnice, od čega 23 Židova. Godine 1847. grad broji ukupno 3270 stanovnika, od čega 47 Židova.

Po dr. Leanderu Brozoviću, znamenitom koprivničkom intelektualcu, Židovi su po doseljavanju živjeli nedaleko Koprivnice u blizini šume Crna gora na Fridmanovom bregu ili Pri galgah, gdje je bilo gradsko stratište i kuća gradskog krvnika. Nakon *Patenta o vjerskoj toleranciji* 1781. godine počinju se Židovi naseljavati na području grada, a 1800. već su stalno naseljene četiri

židovske porodice s ukupno 13 članova. Ovi su Židovi gradu plaćali 20 forinti i 20 krajcara u ime Poreza za dozvolu stanovanja na gradskom području.

U nizu zakonskih odredbi koje su regulirale položaj Židova u Monarhiji i Hrvatskoj, od cara Josipa II. pa sve do druge polovice 19. stoljeća, tog vremena ubrzanih zakonodavnih reformi i konačnog izjednačavanja Židova pred zakonom, važno mjesto ima carski patent od 31. prosinca 1851. godine i prijašnja dozvola naseljavanja Židova u Hrvatskoj. Stoga Židovi dolaze u Koprivnicu i to iz Mađarske (Melek, Nagy Kanisza, Sziget, Csurgo, Berzencze, Zalaegerszek, Mocsolad, Teteny, Vasvar, Kis, Komarom), no glavnina od 23 aškenatskih Židova dolazi iz mjesta Schlaining iz Gradišća. To su bili: Leopold Hirschler, Samuel Rosenberg, Marcus Schwarz, Heinrich Rosenberg, Josef Hirschler, Ignac Heinrich, Leopold Kovel Kollman, S. L. Rosenberg, Jakob Kollman, Adlof Eisenstädter, Jakob Stern, S. Hirschler, Henrich Hirschler, Vilim Eisenstädter, Albert Hirschler, Mavro Wolf, Šimun Löbl i Moša Grünwald. Za I. svjetskog rata u Koprivnicu dolaze i sefardi – Albahari, Perera i Finzi.

S vremenom Židovi su naseljavali sela koprivničke Podravine – Drnje, Đelekovec, Gola, Koprivnički Ivanec, Legrad, Novigrad Podravski, Peteranec i Sokolovac. Naredbom bana Pavla Raucha od 31. ožujka 1908. godine uređuje se opseg od 32 izraelitskih bogoštovnih općina. Bogoštovnu općinu Koprivnica činili su Grad Koprivnica, Upravni kotar Koprivnica, Upravna općina Molve upravna kotara Đurđevac i Upravna općina Virje upravna kotara Đurđevac.

Kako u *Miestopisnom rječniku* piše V. Sabljar 1866. godine u Koprivnici postoji mjesto molitve (molnica, bogomolja) za Židove, no bez izgrađene sinagoge.

Prva pravila koprivničke židovske općine tiskana su 1879. na njemačkom jeziku, a *Pravila izraelitske bogoštovne općine* na hrvatskom jeziku 1910. godine. Koprivnička židovska zajednica usvojila je 1907. *Pravila Chevre – Kadiše*, društva koje je brinulo o njegovanju i podupiranju siromašnih bolesnih članova i sahranama. Iz 1907. su i *Pravila izraelitičkog gospojinskog društva u Koprivnici*. Nova *Pravila jevrejskog*

dobrotvornog gospojinskog društva u Koprivnici prihvaćena su 1932. godine. Prema dr. L. Brozoviću u Koprivnici je djelovalo i *Židovsko omladinsko društvo Hathia*, osnovano 1918. te *Cionistička organizacija*, osnovana 1913. godine.

Iz redova koprivničkih Židova niz je intelektualaca koji su bili izuzetno društveno angažirani. U Hrvatskom pjevačkom društvu Podravec trag u radu društva ostavio je Leon Wolfensohn kantor koprivničke židovske općine. Josip Milhofer jedan je od osnivača Planinarskog društva Bilo u Koprivnici. Članovi Hrvatskog sokola bili su arhitekt Slavko Löwy, autor prvog zagrebačkog nebodera iz 1933., i Milan Švarc. Profesor gimnazije Ivica Hiršl osnivač je dramske sekcije u Klubu akademičara, a uz dr. Branka Švarca, pravnika, bio je koprivnički gradonačelnik tridesetih godina 20. stoljeća. U okviru dramske sekcije Akademičara važnu ulogu imao je dr. Željko Selinger, glumac, redatelj.

Značaj i investiranje židovskog kapitala u gospodarstvo potkrijepljuju podaci o

**Pravila izraelitičkog
gospojinskog društva u
Koprivnici (1907.)**

**Koprivnica, Gospodska ulica,
u vrijeme mladosti Slavka
Löwyja**

**Koprivnica, Jelačićev trg,
u vrijeme mladosti Slavka
Löwyja**

osnivanju i radu dviju najvećih koprivničkih tvornica u prvoj polovici 20. st. To su Tvornica Danica d.d. (s kasnije pokrenutom Tvornicom šarafa) i Tvornica ulja koje su imale veliki značaj u industrijalizaciji grada i regije. *Danica d.d. za kemičke proizvode* bila je najveće mađarsko akcionarsko društvo na području Balkana. Godine 1893. podiglo je prvu balkansku rafineriju kod Bosanskog Broda. Početkom 20. st. dioničari su odlučili podignuti novu tvornicu superfosfata i sumporne kiseline. U potrazi za najpovoljnijom lokacijom pomišljalo se na Karlovac ili Zagreb. No, vjerojatno preko dr. Ljudevita Schwarza, koji je do 1906. bio unionistički zastupnik Koprivnice u Hrvatskom saboru, počela je Danica pregovarati sa zastupstvom grada Koprivnice. Koprivničko gradsko zastupstvo je inicijativom gradonačelnika Josipa Vargovića ponudilo izvanredno povoljne uvjete. Ugovor o gradnji tvornice potpisan je 24. veljače 1907. godine. Do Prvog svjetskog rata tu je radilo četiri stotine radnika i službenika. Tvornica je rashodovana 1937. godine. U Koprivnici je osnovana Tvornica ulja 3. listopada 1917. židovskim kapitalom. Prvu upravu sačinjavali

su Ljudevit i Emanuel Braun te Ludwig Hann. Oko 1925. koprivnička uljara bila je jedna od najvećih tvornica u zemlji, a u velikoj konkurenciji s tvornicom ulja u Zagrebu.

Po dr. Krešimiru Švarcu poslije prve generacije doseljenih Židova koji su bili trgovci, počinju se baviti i prvom manufakturnom proizvodnjom. Među značajnim bile su *Tvornica soda vode Löwy 1900.*, *ugljenokop Lepavina O. i A. Švarc 1905.*, *Tvornica umjetnog leda M. Gross 1916.*, *eksploatacija šljunka kod Botova Singer 1912.* godine te spomenute *Danica* i *Tvornica ulja*. Prema istom u Koprivnici su djelovale slijedeće radnje; *trgovine mješovitom robom* - Sidonija Hirshchl, Artur i David Kollman, Milan Scheyer, Josip Scheyer, Milan Reich, Leo Hirschl, Paula i Ernest Pichler, Hupert Šimun, Mici i Olga Hirschl, Franz Hirschl; *trgovine tekstilom* – Žaki Rosenberger, Salamon Albahari, Mosko Perera, Šandor i David Rosenberger, Ginsberger; *trgovina cipela* – Geza Hirschl; *trgovina odijela* – Aurel i Rudolf Švarc, Cifo Švarc; *kožara* – Sternfeld, Teodor Weiss; *nakupci* – Dudo Finzi, Josip Fusch; *špedicija*: Milan Reich; *željezara* –

Hotel (svratište) *K caru austrijanskomu* u vlasništvu obitelji Švarc

Dušan Marić; *građevni materijal* – Oto Kollmann; *vinarija* – Hugo Heinrich; *staklana* – David Löwy; *proizvodnja likera* – Fischer, Worthmann; *bojadisaona tekstila* – Willi Grünwald, *limarija* – Žaki Švarc; *mesar* – Vilko Handler; *proizvodnja soda vode* – Löwy; *kavana* – Mundi Graf; *hotel* – «Križ» Ignaz Tauss, *hotel «Car»* Samuel i kasnije Milan Švarc; *gostiona* – A. Eisenstädter.

Sudbina Židova u Hrvatskoj u II. svjetskom ratu bila je ista kao i sudbina europskih Židova u zemljama koje su bile pod utjecajem ili okupacijom Njemačke. U Hrvatskoj odmah po proglašenju NDH ustaški režim počinje donositi niz poznatih zakonskih odredbi u cilju rješavanja židovskog pitanja. U halama tvornice Danica dovode se prvi logoraši već sredinom travnja. Koprivnica je grad

Značka, oznaka za židove, 1941.

Koprivnička *Pravednica* među narodima,
Anka Crndić

Oznaka koprivničkog židova Krešimira
Švarca, 1941.

Koprivnički *Pravednici* među
narodima, Boris i Žarko Dolinar

Plakat za židovske tvrtke u Koprivnici, 1941.

Vizura *Spomen područja Danica* danas

ishodišta logorskog holokausta jer je u tom gradu 15. travnja 1941. godine osnovana Danica 1. koncentracijski logor u NDH u kojem je stradala 1. židovska žrtva, a bio je to liječnik dr. Željko Selinger. U sklopu izložbe prezentira se i knjiga dr. Zdravka Dizdara o logoru Danica s imenima 356 imena Židova, među kojima 51 dijete, koji su odvedeni u Danicu u koprivničkoj kristalnoj noći 22./ 23. srpnja 1941. godine, a potom u ostale ustaško – nacističke logore od Jasenovca, do Loborgrada i Auschwitza.

Od svibnja mjeseca Židovi moraju nositi vidljivu židovsku oznaku. Znakovi su izrađivani u Zagrebu pa su uz posredovanje zagrebačke židovske općine slani u mjesta i gradove po Hrvatskoj. U Koprivnicu je stiglo 208 oznaka, a cijena po komadu im je bila 5, u nekim mjestima do 20 dinara. U Zagrebu je izvršeno prvo masovno hapšenje krajem svibnja kada je 165 židovskih omladinaca između 18 i 21 godine starosti poslano u Koprivnicu na radove te su otpremljeni u Danicu 1. koncentracijski logor. U dopisu Židovskog odsjeka Ustaškom stanu u Koprivnici stoji «da smo poslali prvu grupu

Židova» što pokazuje planiranje daljnjih hapšenja i deportacija. Takvu sudbinu doživjela je u koprivničkoj kristalnoj noći 22./23. srpnja i nestala koprivnička židovska zajednica čiji su članovi uhapšeni, deportirani u Danicu, te odmah potom otpremljeni u ostale koncentracijske logore. Tijekom rata pod stalnom prijetnjom pogroma koprivnički i podravski Židovi uključuju se i sudjeluju u partizanskom pokretu sve do kraja Drugog svjetskog rata.

Židovska općina Zagreb

Galerija „Milan i Ivo Steiner“

Izložbe

Židovi u Koprivnici i Arhitekt Slavko Löwy i Koprivnica

Donacija Maja Levan Löwy

Židovska općina Zagreb, Palmotićeve 16

utorak, 23. studenoga 2021. / 19. Kisleva 5782. u 19.00 sati

Impressum

Nakladnik: Židovska općina Zagreb

Za nakladnika: Ognjen Kraus

Savjet Galerije: Ariana Kralj, predsjednica, Tamara Ukrainčik, Živa Kraus, Darija Alujević, Mira Wolf

Autor projekta: Dražen Ernečić

Tekstovi: Dražen Ernečić, dr. Krešimir Švarc, Draženka Jalšić Ernečić, dr. Darja Radović Mahečić, prof. dr. Zlatko Karač

Postav izložbe: Dražen Ernečić, Saša Hrenić

Likovno oblikovanje: Bachrach & Krištofić

Tisak: Offset NP GTO

Zagreb, studeni 2021.

Izložbu su potpomogli Grad Zagreb – Gradski ured za kulturu i Ministarstvo kulture i medija RH.

Zahvaljujemo Muzeju grada Koprivnice, Gradu Koprivnici i Židovskoj općini Koprivnica na sudjelovanju u realizaciji ovog programa.

Izložba se može razgledati uz prethodnu najavu (jcz@zg.t-com.hr) od 24. studenoga 2021. / 20. Kisleva 5782. – 20. prosinca 2021. / 16. Teveta 5782., radnim danima, od ponedjeljka do četvrtka, u vremenu od 11.00 do 18.00 sati te petkom u vremenu od 11.00 do 15.00 sati.

Ulaz je moguć isključivo uz predočenje EU Covid potvrde.

Hvala na razumijevanju.

Židovska općina
Koprivnica